WIKIPÉDIA

Filozofia

Filozofia (gr. φιλοσοφία ako *láska k múdrosti*; *filein* = ľúbiť, *sofia* = múdrosť) je štúdia hlavných, všeobecných a fundamentálnych problémov, ako sú bytie, existencia (ontológia), poznanie a otázka pravdy (epistemológia), hodnoty (axiológia), otázka existencie a povahy Boha (filozofická teológia), podstaty a prirodzenosti človeka (filozofická antropológia), pravidlá platného usudzovania (logika), myseľ (filozofia mysle), jazyk, morálne normy a mravnosť konania (etika), krásno (estetika) a ďalšie. V porovnaní s mytológiou a mysticizmom alebo náboženstvom sa filozofia odlišuje hlavne svojím kritickým prístupom, systematikou práce a dôverou v odôvodnené argumenty. V jej základe stojí pojmové, racionálne a kritické myslenie. Na rozdiel od exaktnej alebo reálnej vedy filozofia nemá definovaný svoj predmet a nepoužíva formalizovanú metodológiu. Napriek tomu niektoré jej disciplíny (napr. axiológia, logika, epistemológia) môžu za určitých okolností nadobudnúť vedecký charakter a precíznosť.

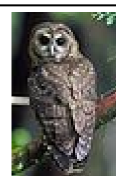
Pôvodne filozofia zahŕňala všetko teoretické poznanie, ale postupne sa z nej vyčlenili exaktné, prírodné a spoločenské vedy. Takto vznikla určitá medzera medzi filozofiou a z nej vyčlenenými vednými odbormi. O vyplnenie tejto medzery sa snažia niektoré hraničné disciplíny (napr. filozofická ekonómia, filozofia matematiky a iné).

Filozofia





Filozofické smery



Filozof

Teoretická filozofia

Filozofia bytia



Ontológia

Filozofia prírody

Filozofia človeka



Antropológia

Sociálna filozofia

- Filozofia spoločnosti
- Politická filozofia
- Filozofia práva
- Filozofia hospodárstva

Teória poznania

Filozofická hermeneutika

Semiotika

Logika

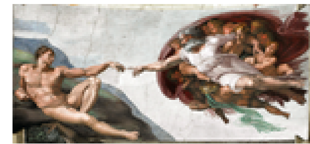
Teória vedy

Obsah

Axiológia

Filozofia ducha

Filozofická teológia



Praktická filozofia

Etika



Etika

- Všeobecná etika
- Špeciálna etika

Filozofia umenia



Filozofia umenia

Estetika

Meta-filozofia



Filozofia filozofie, Metagnozeológia, Dejiny filozofie

Pôvod mena

Pojem filozofia (gr. Φιλοσοφία – *filein sofia*) pochádza z gréčtiny. Slovo *filein* znamená *sesterská láska* alebo *priateľstvo*, *sofia* označuje nejakú zručnosť alebo obratnosť, ale aj vedenie, poznanie, múdrosť, najmä vyššie poznanie, ktoré zahrňuje cnosť a umenie žiť. Menom *sofos* sa označuje ten, kto je šikovný v povolaní a v živote, a potom zvlášť ten, kto je múdry. Filozofia je preto najčastejšie prekladaná ako *láska k múdrosti*, láska k poznaniu.

Synonymum k pojmu filozofie je φιλαλήθεια (*philalethia*), prekladané ako "láska k pravde".

Ako vzniká filozofia

Filozofia nepredpokladá určitý vedecký spôsob skúsenosti. Vychádza z predvedeckého, každodenného spôsobu skúsenosti, v ktorom je svet odhaľovaný pre naše poznanie, konanie a rozum jazykom bežnej reči. Filozofovanie je proces kladenia si rozmanitých otázok, ktoré vyplývajú z daného filozofického problému a sprevádza ich údiv a/alebo pochybnosť. Dôležitou súčasťou tohto procesu je i hľadanie odpovedí na otázky. Pri hľadaní odpovedí sa striktne používa rozum.

Východiskom všetkého filozofovania je skúsenosť. Filozof vychádza z dôverne známeho každodenného sveta svojej skúsenosti. Tento svet však stráca samozrejmosť a dôvernú známosť a stáva sa problémom. Hovoríme o vzniku filozofického problému. Jestvujú celkovo dva spôsoby, ako začať filozofovať:

1. údiv – postoj človeka, k niečomu
2. pochybovanie – zamýšľanie sa nad niečim

Podľa Platóna je údiv postoj takého človeka, ktorý skutočne miluje pravdu. Podľa Aristotela ľudia začali filozofovať, aby unikli nevedomosti vo veci, ktorej sa čudovali. Každodenné skúsenostné vedenie sa v údive totiž javí ako nevedomosť. Dôverne známe bytie na svete sa ukazuje náhle ako povrchné a nevlastné. Podľa Sokrata je na začiatku filozofie údiv. Stratou samozrejmosti sa skúsenostné vedenie spochybňuje. Človek sa snaží podrobiť svoje empirické poznanie a každodenný skúsenostný svet kritike a dosiahnuť novej, základnej istoty. Svoju pochybnosť však môže prekonať iba tak, že ju vezme radikálne vážne a privedie ju až do posledného dôsledku.

Predmet filozofie

Metódy filozofie

Klasická metodológia

Metóda filozofického uvažovania je osobitným filozofickým problémom. Zaoberá sa ňou filozofická metodológia ako forma aplikovanej logiky v širšom zmysle slova. Filozofické metódy klasickej filozofie sú predmetom klasickej výrokovej logiky. Sú nimi tieto:

1. Indukcia

Postup objasňovania od jednotlivého k všeobecnému. Filozofická indukcia je založená na rozumovej skúsenosti bytia, pozitívne vedecká indukcia na mnohosti prípadov, v ktorých sa za rovnakých podmienok opakuje ten istý jav, opierajúc sa najmä o fenomenologický aspekt zmyslového súcna. Naopak, filozofická indukcia je založená na existenciálnom aspekte zmyslového súcna. Hodnota filozofickej indukcie nie je menšia, ba väčšia než hodnota vedeckej indukcie, pretože filozofická indukcia je základom, ktorý vedeckú indukciu umožňuje.

2. Dedukcia

Postup objasňovania od univerzálnejšieho, všeobecnejšieho pojmu k menej univerzálnemu, od všeobecného k jednotlivému. Ide o vyjasnenie implicitného obsiahnutia menej univerzálneho v pojme univerzálnejšom; časť je prítomná v celku. Vyvodzovanie menej všeobecného alebo jednotlivého zo všeobecnejšieho nie je nič iné ako použitie princípu účasti, ktorý je prenesený z roviny ontologickej do roviny logickej.

3. Abdukcia

Postup objasňovania prípadu z výsledku a pravidla. Uplatňuje sa pri akejkoľvek tvorbe hypotéz. Jej záver je iba pravdepodobný (ako pri indukcii), ale rozširuje poznanie, lebo v myslení vytvára nové idey a umožňuje tak vznik nových vedeckých koncepcií.

4. Analýza a syntéza

Analýza a syntéza majú predovšetkým ontologický význam a len potom, ako výsledok, majú aj logický význam. Analýza je predovšetkým postupom objasňovania a vyjadrovania skutočnosti. Všetky úkony ľudskej mysle, okrem postrehu bytia, súd, úsudok, sú prostriedkami analýzy. Cieľom analýzy je previesť syntézu zo stavu počiatočnej nejasnosti do konečného stavu možnej jasnosti a zreteľnosti. Na začiatku a na konci ľudského poznania sa nachádza syntéza. Prepojenie medzi nejasnou počiatočnou syntézou a jasnou konečnou syntézou sprostredkuje analýza vo všetkých svojich aspektoch.

Ďalšie filozofické metódy

V špeciálnych vedeckých disciplínach hraničiacich s filozofiou sa rozvíjajú uvažovania o princípoch tej-ktorej vedy. V priebehu dejín vznikli tak nové metódy neklasickej logiky resp. neklasickej (neantickej) filozofie (fenomenologická, transcendentálna a pod.) Hovoríme o metodológii neklasickej logiky. Pri dôslednom citačnom postupe by sme abdukciu nemali uvádzať ako klasickú metódu, lebo sa považuje za Peircov objav (1839 – 1914), ale tak prilieha k indukcii a dedukcii, že takýto postup objasňovania sa pravdepodobne bez pomenovania používal už v antike.

Častou filozofickou metódou býva heuristický postup, kedy filozof rieši problém, zakladajúc si na intuícii. Ak optimálny sylogistický algoritmus nie je známy, táto neformálna pred-deduktívna metóda slúži k vyhľadávaniu vhodnej argumentácie. Ide o produkt nekonvenčného uvažovania, nakoľko má viac-menej subjektívnu povahu.

Ďalšie metódy: Fenomenologická redukcia, Dialektika, Sokratovský dialóg, Transcendentálna metóda, Špekulácia, Hermeneutika

Rozdelenie filozofie

Dôsledné systematické rozdelenie filozofie by samo bolo filozofickým problémom a predpokladalo by vopred definovať systém filozofie: účelové a sprievodné funkcie, prvky a väzby medzi nimi, meniace sa v časopriestore. Nasledujúci prehľad nie je teda precízne systémový, ale môže byť užitočný, lebo je to celkom bežné rozčleňovanie filozofie do základných disciplín.

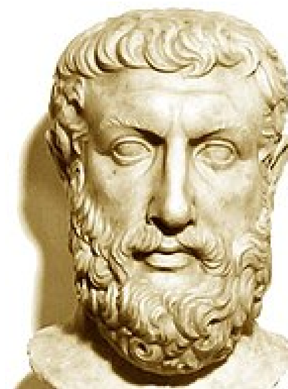
1. **Teoretická filozofia**

- **Ontológia** (náuka o súcne ako súcne)

Vybrané koncepty: Bytie, Súcno, Esencia, Existencia, Akt a potencia, Kategória, Substancia, Relácia, Akcident, Skúsenosť, Idea, Identita, Princíp, Význam, Nevyhnutnosť, Kvalita, Duša, Subjekt, Hylémorfizmus, Forma, Matéria, Príčina, Univerzálie, Realizmus, Dualizmus, Idealizmus, Materializmus, Monizmus
Pozri aj: Metafyzika

Ontológia sa zvykla v dejinách označovať ako tzv. *prvá filozofia*, nakoľko jej predmetom je bytie ako také, súcno ako súcno. Filozofická kritika skúsenosti totiž ukazuje, že náš poznateľný svet je len svetom javov, sprostredkovaných pre nás našimi zmyslovými orgánmi. Ontológia sa však pýta na vlastné bytie, teda na to, čo stojí v základe javov: *Aké je bytie ako také?* (Platón) Ontológ teda vychádza z "bytia vo svete" a pýta sa na skutočnosť, na ktorej sa bytie vo svete zakladá. (Martin Heidegger) Tým sa vymedzuje akási univerzálna filozofická veda o bytí. Pojem ontológie sa ujal v 17. storočí a stal sa súčasťou metafyzického myslenia. Christian Wolff následne v 18. storočí označil ontológiu za všeobecnú metafyziku (lat. *metaphysica generalis*). V nej ide o systematickú filozofickú štúdiu podstaty a prirodzenosti bytia, existencie, súcna, reality, ako aj kategórií súcna či vzťahov medzi nimi. Ontologické názory sú úzko späté s epistemológiou, pretože práve epistemologické stanovisko zohráva významnú rolu v metodológii potenciálnej ontologickej

reflexie. Významnými ontológmi v dejinách filozofie sú napríklad Parmenides, Herakleitos, Platón, Aristoteles, Avicenna, Tomáš Akvinský, René Descartes, Franz Brentano, G. W. F. Hegel, Gottfried Leibniz, či Martin Heidegger. Ontológia bola vo všeobecnosti spolu s celou metafyzickou metodológiou postupne terčom kritiky empiristov, pozitivistov, materialistov a na nich nadväzujúcich filozofických škôl v dobe osvietenstva, v 19. a 20. storočí. Dôvody sa líšili - najčastejšie nimi boli empirická neoveriteľnosť ontologických tvrdení, dojem zmysluprázdneho obsahu jej jazykových výpovedí alebo spätosť so scholastickou tradíciou. Svoje nové podoby ontológia získava v realizme 20. storočia a v novoscholastike.



Parmenides - jeden z prvých ontológov v dejinách filozofie

- **Prírodná filozofia** (filozofická náuka o prírode rozdielna od empirických prírodných vied)

  Vybrané koncepty: Kozmos, Prirodzenosť, Determinizmus, Osud, Mýtus, Logos, Kopernikánska revolúcia, Hmota, Príroda, Kozmogónia, Emanácia, Atomizmus, Alchýmia, Kvantová teória, Teória veľkého tresku, Teória relativity, Čas, Priestor, Antropický princíp

- **Filozofická antropológia** (filozofická náuka o človeku)

  Vybrané koncepty: Človek, Dôstojnosť, Osoba, Slobodná vôľa, Duša, Nesmrteľnosť, Evolucionizmus, Emancipácia, Individualizmus, Transcendencia, Kultúra, Podmienenosť, Smrť, Humanizmus

- **Filozofická teológia** (filozofická náuka o Bohu rozdielna od teológie zjavenia)

  Vybrané koncepty: Boh, Teodícea, Zlo, Utrpenie, Teizmus, Panteizmus, Polyteizmus, Ateizmus, Agnosticizmus, Teogónia, Dôkaz existencie Boha, Reinkarnácia

- **Sociálna filozofia** (filozofia spoločnosti, politiky, práva a hospodárstva)

  Vybrané koncepty: Subsidiarita, Solidarita, Všeobecné dobro, Sloboda, Štát, Právo, Spoločenská zmluva, Anarchizmus, Ľavica, Pravica, Vôľa k moci, Postmodernizmus, Marxizmus, Vlastníctvo, Ideológia, Liberalizmus, Konzervativizmus

- **Teória poznania** (= epistemológia, noetika, gnozeológia; filozofická náuka o poznaní; zvláštny význam tu má transcendentálna epistemológia a hermeneutická filozofia, ktorá je teóriou porozumenia)

  Vybrané koncepty: Poznanie, Doxa, Epistémé, Nihilizmus, Pravda, Omyl, Korešpondenčná teória pravdy, Hermeneutika, Zmysel, Skúsenosť, Rozum, Skepticizmus, Empirizmus, Racionalizmus, Solipsizmus, Senzualizmus, A priori, A posteriori, Dialektika, Viera, Zhoda, Koherencia

- **Logika** (teória formálnej správnosti myslenia, eventuálne hovorenia)

  Vybrané koncepty: Úsudok, Sylogizmus, Premisa, Metóda, Dedukcia, Klasická výroková logika, Axióma, Téza, Teoréma, Implikácia, Kvantifikátor, Predikát, Modalita, Princíp, Dôkaz

- **Semiotika** (teória jazykových znakov, ich syntaxe, významov a ich užívania)

Vybrané koncepty: Znak, Význam, Syntax, Interpretácia, Komunikácia, Filozofia jazyka, Sémantika, Pragmatika, Jazyk

- **Teória vedy** (teórie metód špeciálnych vied)

  Vybrané koncepty: Verifikacionizmus, Falzifikacionizmus, Analytická filozofia, Teória, Hypotéza, Kauzalita, Experiment, Štruktúra, Klasifikácia vied, Veda, Indukcia, Metodológia

- **Axiológia** (všeobecná teória hodnôt a hodnotenia)

2. **Praktická filozofia**

- **Etika** (náuka o morálne relevantnom konaní a jeho normách)

  Vybrané koncepty: Slobodná vôľa, Zodpovednosť, Zlo, Mravnosť, Morálka, Kategorický imperatív, Deontologizmus, Eudaimonizmus, Utilitarizmus, Zvyk, Obyčaj, Legitimita, Dobro, Cnosť, Spravodlivosť, Superego, Hedonizmus, Svedomie, Autonómia, Zmysel života, Šťastie, Vina, Nadčlovek

- **Poietika** (náuka o tvorivej činnosti; patrí sem i estetika ako filozofia umenia)

  Vybrané koncepty: Krása, Zmyslovosť, Harmónia, Účel, Katarzia, Dokonalosť, Umenie

3. **Špeciálne vedy hraničiace s filozofiou**
(fyzikálna filozofia, filozofia sociológie, dejiny filozofie, ekonomické myslenie, filozofia kvality a podobne)

Členenie filozofie podľa Jána Letza

Členenie filozofie podľa Jána Letza	
Filozofia	
Filozofia existenciality ▪ filozofia (v rôznych módoch) existujúceho a neexistujúceho ▪ filozofická teória reality ▪ ontológia	Filozofia kozmickej reality, sveta ▪ filozofia kozmu ▪ filozofia prírody ▪ filozofia živého ▪ filozofia evolúcie
Filozofia ľudského subjektu ▪ filozofická teória intencionálnej relacionality ▪ teória skúsenosti (experienciológia) ▪ teória poznania a poznávania ▪ filozofická hermeneutika ▪ logika	Filozofia hodnoty ▪ všeobecná axiológia ▪ filozofická etika ▪ filozofická estetika ▪ filozofia práva

Filozofia človeka a spoločnosti ▪ filozofická antropológia ▪ sociálna filozofia ▪ filozofia národa ▪ filozofia rodiny ▪ filozofia dejín ▪ filozofia politiky	Filozofia Boha (Absolútna, Transcendencie) ▪ filozofia afirmácie a negácie Boha ▪ filozofia obrazu Boha ▪ filozofia Boha v sebe a Boha vo svete ▪ teodícea
Filozofia kultúry ▪ všeobecná filozofia kultúry ▪ filozofia mýtu ▪ filozofia vedy a techniky ▪ filozofia umenia ▪ filozofia náboženstva ▪ filozofia výchovy	Filozofia filozofie ▪ všeobecná filozofia filozofie, metafilozofia ▪ filozofia dejín filozofie ▪ filozofia subjektových a objektových štruktúr (podôb, smerov, prúdov) myslenia ▪ filozofická typológia svetonázorov ▪ teória hodnotenia filozofie

Dejiny filozofie

Staroveká filozofia

Antická filozofia

- Predsokratovská filozofia: Táles, Anaximandros, Anaximenes, Pytagoras, Hérakleitos, Xenofanes, Parmenides, Zenón z Eley, Empedokles, Anaxagoras, Leukippos, Demokritos
- Klasická grécka filozofia: Sokrates, Platón, Aristoteles
- Helenistická filozofia: Sofisti, Kynizmus, Stoicizmus, Epikureizmus, Eklekticizmus, Skepticizmus, Novoplatonizmus

Východná filozofia

- Čínska filozofia: Konfucius, Lao-c', Čuang-c', Mo-c'
- Indická filozofia: Buddha, Mahávíra, Ánanda, Védy, Upanišády

Stredoveká filozofia

Stredoveká európska filozofia

- Raný stredovek: Patristika (Augustín z Hippa, Pseudodionýzios Areopagita, Boethius, Eriugena), Raná scholastika (Anselm z Canterbury, Pierre Abélard, Bernard z Clairvaux, Škola v Chartres)

- Vrcholný stredovek: Maimonides, Vrcholná scholastika (Albert Veľký, Tomáš Akvinský, Bonaventura), Roger Bacon
- Neskorý stredovek: Majster Eckhart, Ján Duns Scotus, William Occam, Neskorá scholastika

Islamská filozofia

- Arabská filozofia: Avicenna, Averroes, Al-Kindí, Al-Fárábí

Raný novovek

- Renesančná filozofia
- Mikuláš Kuzánsky, Erasmus Rotterdamský, Mikuláš Kopernik, Giordano Bruno, Francis Bacon, Niccolo Machiavelli, Thomas Morus
- Reformačné hnutie: Ján Hus, Martin Luther, Filip Melanchton, Ulrich Zwingli, Ján Kalvín
- Novoveký racionalizmus: René Descartes, Baruch Spinoza, Gottfried Leibniz
- Novoveký empirizmus: John Locke, George Berkeley, Thomas Hobbes
- Isaac Newton

Osvietenstvo

- Charles Louis Montesquieu, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, David Hume, Immanuel Kant

19. storočie

- Nemecký klasický idealizmus: Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, Georg Wilhelm Friedrich Hegel
- Wilhelm von Humboldt, Friedrich Schleiermacher
- Jeremy Bentham, Auguste Comte, Herbert Spencer, John Stuart Mill, Ludwig Feuerbach
- Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Søren Kierkegaard
- Dialektický materializmus: Karl Marx, Friedrich Engels

20. storočie

- Filozofia života: Henri Bergson, Wilhelm Dilthey, Hans Driesch, Oswald Spengler
- Pragmatizmus: William James, John Dewey
- Fenomenológia: Edmund Husserl, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Maurice Merleau-Ponty, Paul Ricoeur, Jan Patočka, Max Scheler
- Existencializmus: Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Karl Jaspers, Martin Buber, Emmanuel Lévinas
- Pierre Teilhard de Chardin, Novoscholastika
- Marxizmus: Vladimír I. Lenin, Ernst Bloch, Theodor W. Adorno
- Filozofia jazyka: Ferdinand de Saussure, Ludwig Wittgenstein, Noam Chomsky, Umberto Eco
- Analytická filozofia: George Edward Moore, Bertrand Russell, Rudolf Carnap, Gottlob Frege
- Filozofia vedy: Karl Raimund Popper, Paul Karl Feyerabend, Thomas Kuhn
- Willard Van Orman Quine, Hilary Putnam, John Searle, Saul Kripke
- Oxfordská škola: Gilbert Ryle, John Austin, Peter Strawson
- Hans Georg Gadamer, Michel Paul Foucault, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard

Filozofia a jej vzťah k náboženstvu, vede a umeniu

Filozofia a náboženstvo

Náboženstvo a filozofia majú úzky, no zložitý vzťah. Karl Jaspers uvádza ako základné funkcie filozofie orientáciu vo svete (výklad sveta), vyjasnenie vlastného Ja a metafyziku (prekročenie sveta a existencie k transcendencii). Tieto funkcie však majú svoje hlavné opodstatnenie i práve v náboženstve. Preto sa stáva aktuálnou otázka rozdielu medzi filozofiou a náboženstvom.

Rozhodujúci rozdiel leží v chápaní filozofie ako rozumovej vedy. Jej hľadanie odpovedí po podmienkach možností úplnej skúsenosti sa uskutočňuje zásadne ako úsilie ľudského rozumu. Z tohto dôvodu filozofia vylučuje všetky výpovede, ktoré nevyplývajú čisto z rozumu.

Vzájomný vzťah filozofie a náboženstva je chápaný rovnako ako vzťah viery a poznania, pričom vykazuje 4 alternatívy:

Vzťah filozofie a náboženstva	
Nič spoločné nemajú ▪ náboženstvo a filozofia nemajú nič spoločné (výpovede náboženstva nie sú pravdivé a sú vedecky nezmyselné)	**Vzájomný rozpor** ▪ náboženstvo kontra filozofia (viera sa presadzuje v protiklade k rozumu a zavrhuje filozofiu) ▪ filozofia kontra náboženstvo (filozofia sa snaží odhaliť náboženstvo ako protirozumové, kritika náboženstva)
Vzájomná jednota ▪ vychádza sa od náboženstva (napríklad kresťanská filozofia; viera osvecuje rozum, aby človek správne filozoficky usudzoval) ▪ vychádza sa od filozofie (snaha zredukovať náboženstvo na tzv. filozofickú vieru, náboženské témy riešiť rozumovo a vedecky)	**Sú rôzne, no vo vzťahu** ▪ náboženstvo a filozofia sú rôzne oblasti, ale sú vo vzájomnom vzťahu

Náboženstvo využíva pri svojom racionálnom uvažovaní a rozvíjaní svoje axiómy (nedokazované základné vety systému) a zjavenie. Filozofia ich v tejto podobe vôbec nepozná. Jej jediným prostriedkom hľadania pravdy je rozum.

Filozofia a špeciálne vedy

Filozofia má špecifický vzťah k špeciálnym vedám. Reálne špecifické vedy (prírodné, sociálne, ekonomické a duchovné ako historické, jazykové, náboženské a vedy o umení) skúmajú svoje čiastkové oblasti tak, že podávajú ich popis a výklad. Všeobecne sa dajú ukázať tri charakteristické znaky reálnych vied, ktoré sú však v rôznych vedách realizované rôzne. Reálne vedy sú:

1. empirické (ich predmet je čiastková oblasť skúsenostného sveta, popis a výklad, ktoré podávajú, môžu byť overené v danej čiastkovej oblasti a nepresahujú ju)
2. tematicky redukované (ich téma je obmedzená na určitý aspekt, pričom ostatné aspekty sú v úzadí)

3. metodicky abstraktné (svoje témy uchopujú len tak, ako im to pripúšťa metóda, pričom metóda reálnej vedy nie je nikdy predmetom či témou danej reálnej vedy)

V kontraste s charakteristikou reálnych špeciálnych vied vystupuje filozofia. Filozofia je ako oblasť ľudského poznania neempirickou *vedou*. Jej východiská spočívajú iba v skúsenosti filozofa s vlastným bytím a so svetom navôkol ako takou. Neuvažujeme teda o empírii ako o konkrétnej čiastkovej skúsenosti, ako je tomu v špeciálnych vedách. Filozofia sa pýta na neempirické podmienky empirického v plnosti. Neviaže sa na celok, ale na celok sa pýta. Filozofia nie je tiež tematicky redukovaná. V minulosti bol jej predmet mimoriadne široký, spravidla široký ako ľudská skúsenosť sama. V súčasnosti po vymedzení špeciálnych vied z filozofie sa tento záber do určitej miery ponecháva aspoň v podobe tzv. vied hraničiacich s filozofiou. Ďalej, filozofia rovnako neabstrahuje od svojej vlastnej metódy objasňovania skúsenosti. Hľadanie a popísanie filozofickej metódy nepresahuje oblasť filozofie, ale naopak – stáva sa samotným filozofickým problémom, keďže žiadnu metódu ani filozofia nepredpokladá.

A tak základný rozdiel medzi reálnymi špeciálnymi vedami a filozofiou spočíva v tom, že reálne vedy sa nikdy nepýtajú na úplnú ľudskú skúsenosť, ale skúmajú ju iba čiastkovo a konkrétne. Samotný celok nepoznajú. Filozofia však celok v sebe zahrňuje a je pre ňu filozofickým problémom. Reálne vedy tiež nepoznajú dosah, ktorý majú ich výpovede v rámci celku. Význam tohto dôsledku sa stupňuje s rastúcou špecializáciou vied. Prepojenie dôsledkov výpovedí reálnych vied tak popisuje až filozofia. Hovoríme o spracovávaní výsledkov skrze syntézu. Filozofia si tak zachováva voči špeciálnym vedám naďalej autonómiu. Rovnaké prepojenie a vzťah má filozofia s formálnymi špeciálnymi vedami, ktoré skúmajú v čistej forme štruktúru súvislostí, realizujúc sa vždy v určitej metodickej abstrakcii.

Filozofia a umenie

Podľa Immanuela Kanta má umenie 2 charakteristické znaky:

1. umenie je slobodné (má účel samo v sebe, nie je podriadené žiadnemu vonkajšiemu cieľu)
2. umenie sprostredkúva (niečo vyjadruje, je komunikatívne)

Na základe týchto znakov sa dá objasniť, že umenie spĺňa rovnaké základné tri funkcie ako náboženstvo a filozofia. I umenie má za cieľ niečo vyjadrovať, komunikatívne vykladať svet skrze znázornenú myšlienku, symbol alebo krásu. Rovnako sa usiluje vypovedať niečo o človeku, vyjasniť vlastné Ja, a taktiež prekročiť umením znázorňovania krásy tento svet či existenciu smerom k transcendencii. Preto náboženstvo, filozofia a umenie spolu súvisia. Rozdiel medzi filozofiou a umením sa dá však ľahko ukázať. Filozofia totiž vychádza zo zmyslovej skutočnosti (skúsenosti), ale plní ony funkcie čisto v rovine rozumu, pojmu a vedeckej reflexie. Oproti tomu umenie realizuje ony funkcie ducha v rovine zmyslovosti. Pravda filozofie spočíva v sile rozumovej argumentácie, pravda umenia spočíva v dokonalosti zobrazenia. Filozofii ide o všeobecnosť teórie, umeniu ide o všeobecne platnú krásu v jej konkrétnej realizácii. A tak filozofii nemusí záležať na tom, aby bola zásadne krásna ako taká.

Hlavné smery filozofického uvažovania

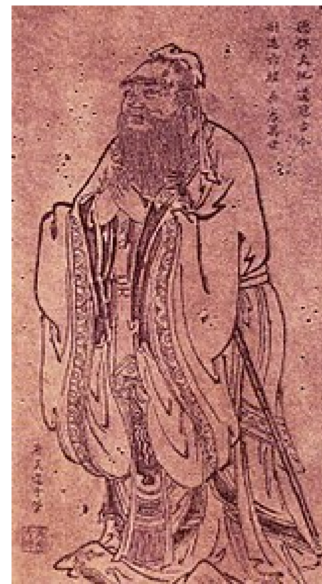
Rozlíšenie teoretickej a praktickej filozofie (poznania a konania) uvádza v dejinách filozofie predovšetkým Platónsky trojuholník. Vrcholy tohto trojuholníka sú v princípe prepojené v zmysle "bytie – Ja – idea" (príroda – subjekt – absolútno; svet – duša – Boh). Tak trojuholník vymedzuje priestor teoretickej filozofie. Najdôležitejšia pozícia filozofickej tradície sa odlišuje predovšetkým tým, v ktorom z troch vrcholov trojuholníka ich filozofovanie začína, odkiaľ systematicky rozvíjajú celok filozofie. Z toho vyplývajú tri hlavné smery filozofického uvažovania:

1. Filozofia bytia (ontologicky orientované filozofovanie)
2. Filozofia Ja (pýta sa predovšetkým na subjekt skúsenostného sveta a na jeho vlastnosti)
3. Filozofia ducha (ideí; snaží sa poznať podmienky možnosti skúsenosti na základe idey)

V dejinách filozofie sú tieto tri hlavné smery spojené s tromi veľkými filozofmi. Filozofia bytia s Aristotelom, filozofia Ja s Immanuelom Kantom a filozofia ducha s G. W. F. Hegelom. V otázkach platónskeho trojuholníka sa pohybuje celá filozofická tradícia.

Porovnanie filozofie Východu a Západu

Staroveké Grécko, India a Čína sú tri veľké civilizácie staroveku. Približne v rovnakom tvorivom období (6. a 5. storočie pred Kr.) sa v týchto civilizáciách rozvinula špecifická filozofická tradícia. Nadväzujúc na grécku filozofiu sa vyvinula filozofia Západu, indo-čínske filozofické tézy vytvorili filozofiu Východu. Filozofia Východu je však od západnej filozofie do značnej miery odlišná, a to nielen v tematickom zameraní, ale i vo svojich metódach, forme a dôsledkoch. Kontrast filozofie Západu a Východu je v určitých aspektoch dokonca taký značný, že niektorí filozofi spochybňujú označovanie východného myslenia za druh skutočnej, na rozume metodicky postavenej filozofie.


Portrét veľkého čínskeho filozofa Konfucia

Medzi hlavnými princípmi, ktoré značne odlišujú prístupy Východu a Západu, sa nachádza východný pohľad na svet a na človeka ako kozmologicky zjednotených elementov, ktoré sú v úzkom vzťahu a vzájomne sa ovplyvňujú. V západnom myslení sa človek chápe skôr ako prvok božského, s ktorým vôbec nesplýva a ani nemá splývať, skôr ho hľadá a usiluje sa s ním vo vedomí jasnej hierarchie komunikovať. Východ ovláda predstava, že život je vlastne cestou do večných skutočností, ktoré jestvujú poza reality, čo nás aktuálne obklopujú, zatiaľ čo Západ vníma život človeka ako určitú službu, poslanie, ktoré jednotlivec zasväcuje trebárs osobnému Bohu, alebo peniazom, kariére a podobne. Veľmi dôležitým rozlíšením je pohľad na dejiny, kde Východ ponúka cyklický návrat všetkého, kolobeh prírody, ročných období, slnovratov a rovnodenností, čo výrazne kontrastuje so židovsko-kresťanským poňatím dejín ako niečoho lineárneho, kde všetko postupuje od svojho začiatku po svoj koniec (vrátane dejín samotných). Vo východnej kultúre tak vzniká priestor pre vieru v cyklické prevteľovanie a večný návrat života, čo v euro-americkom prostredí nemalo podporu, keďže životná línia sa chápe ako ukončená a posmrtný život nadobúda rysy celkom inej formy existencie, než aké mal pozemský krátkodobý život v materiálnom tele. Vzhľadom na lineárne chápanie života a dejín v západnej filozofickej tradícii sa do podrobných detailov rozvíjal koncept dosahovania rôznych foriem cieľov ako hlavnej stratégie žitia (napr. sa človek učí, ako byť úspešný, ako byť šťastný, zdravý atď.) na rozdiel od východnej filozofickej tradície, kde sa za najvhodnejšiu stratégiu života začalo považovať sebaoslobodenie od falošného Ja a hľadanie či nájdenie toho pravého svojho Ja. Tento východný koncept sa metamorfoval v priebehu dejín až do stotožnenia pravého Ja s večnou realitou univerzálnej pravdy. Západné poňatie je odlišné; tam je Ja chápané ako "tu a teraz", každá ľudská bytosť má svoje pravé Ja dané a nepotrebuje byť nejako zvlášť odhaľované. Naše Ja je na Západe jednoducho rozpoznateľným východiskom ďalších filozofických úvah.

Vzťah k hľadaniu pravdy je taktiež pri porovnaní Východu a Západu opačný. Západná filozofia sa vo všeobecnosti usiluje o opozíciu voči náboženstvu, čo Východ nepozná, pretože východná tradícia náboženstvo v mnohých bodoch a témach širokospektrálne integruje. Prejavuje sa to aj v tom, že absolútna pravda sa na Východe hľadá systémovo cez meditáciu a správny spôsob života – pravda sa hľadá vnútri človeka, keďže všetky udalosti vo vesmíre sú vo svojej podstate rozmanito prepojené. Západný spôsob myslenia uvažuje inak, a to dbá viac o individuálny pohľad na udalosti, ktoré mnohokrát nemajú mať nič spoločné, preto jednotlivec musí hľadať mimo seba cez skúmanie a analýzu. Kultúra fundamentálneho výskumu je takto v západnej spoločnosti silná, pričom ústrednou myšlienkou je fakt, že pravda musí byť vždy dokázaná. Východ však nepotrebuje pravdy dokazovať, sú nám totiž podľa jeho poňatia dané.



Symbol Jin a jang, znak taoistického myslenia

V otázke budúcnosti Východ pozná predurčenie na základe minulých skutkov, zatiaľ čo Západ často vyznáva predetermináciu budúcnosti jednotlivca Bohom (osud). Dôležitou je i otázka hodnôt, v ktorých sú filozofie Východu a Západu opäť protistojné. Kľúčom k pochopeniu všetkých východných hodnôt je vnútro človeka – najdôležitejšou úlohou ľudskej bytosti je naučiť sa prirodzene kontrolovať a rozvíjať svoje vnútro. Východ teda spoznáva, čo je správne, práve cez vnútorný svet človeka, ktorý je dynamicky prepojený s podstatou sveta, takže v sebe môže jednotlivec hľadať večné, univerzálne pravdy. Vzhľadom na cyklické poňatie času môže človek rozvíjať seba samého prakticky bez obmedzenia, zatiaľ čo na Západe rozvoj osobnosti končí dosiahnutím výsledného cieľa. Ním môže byť najčastejšie úspech a šťastie, o ktoré sa musí človek zaslúžiť aktívnou intervenciou do vonkajšieho prostredia.

Východ chápe človeka kolektivisticky, čo znamená, že ľudská bytosť je vlastne integrálnou súčasťou univerza a spoločnosti. Vo východnej tradícii sú ľudia fundamentálne spojení a povinnosť ku všetkým ostatným sa považuje za veľmi vážny záväzok. Západné myslenie uprednostňuje vnímanie ľudskej bytosti s charakterom, ktorý možno opísať viac individualisticky; človek je jednoducho skutočne nezávislý a slobodný prvok univerza a spoločnosti. Aj preto západné systémy vyúsťujú vo výrazný individualizmus.

Takisto implementácia jednotlivých učení východných škôl sa realizuje cez spiritualitu a misionársky prístup k ľuďom, čo je na Západe relatívne nezvyčajné, keďže implementácia vedeckých postupov a učenia logických škôl do praxe je skôr pragmatickej povahy.

Kontrast medzi východnou a západnou filozofiou sa dá zhrnúť aj do iných logických bodov:

- indická filozofia je charakteristická neuskutočneným prechodom od mýtu k logu, vzdelanosť je v indo-čínskych tézach viazaná na tradíciu;
- východná filozofia je návodom na správny život, pričom grécka filozofia zahrňuje celú oblasť vtedajšieho ľudského poznania; úlohou čínskych a indických filozofov bolo pomôcť usporiadať a udržať svoje obrovské krajiny;
- filozofia sa v indo-čínskej tradícii relatívne transformovala na náboženstvo;
- pravým zdrojom poznania vo východnej filozofii je intuícia (vcítenie), a nie rozum;
- rôzne spôsoby poznania umožňujú dospieť k rôznym pravdám a k tolerancii, zatiaľ čo v západnej tradícii bol pokrok viazaný na vzájomnú konfrontáciu väčšieho počtu filozofických škôl;
- vo východnej filozofickej tradícii jeden filozof pokračuje v práci predchádzajúceho, zatiaľ čo v Grécku sa rozvinul skutočný zvyk odporovať svojmu učiteľovi.

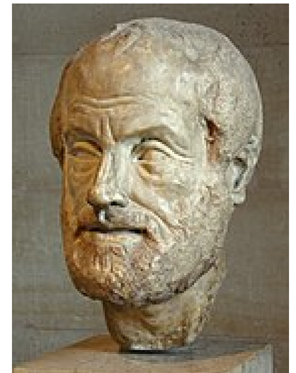
Filozofia Východu a Západu je rozdielna aj v tematickom zábere. V Indii legendárny panovník Ašok vytvoril ideál áhinsy – nenásilia, ktorý do dnešného dňa tvorí základný pilier filozofie. Základnou jednotkou spoločnosti je kasta, v Číne rodina. V Číne namiesto princípu áhinsy stojí poslušnosť, na ktorej úroveň Konfucius stavia vernosť štátu. V starovekom Grécku nie je kráľom tvorstva skupina ľudí (kasta, sekta alebo rodina), ale človek – uvedomelý a sebavedomý jednotlivec, a to prispelo k formovaniu občianskeho vedomia.

Indovia sa zväčša zaoberali otázkami podvedomia, Číňania osudom, usporiadaním spoločnosti a harmóniou v duši, pričom tematicky ustupuje svet. Gréci však zhrnuli vo svojich filozofických tézach celú oblasť vtedajšieho ľudského poznania.

Filozofi o filozofii (abecedne)

A

- **Albert Veľký** – filozofia je podľa Alberta Veľkého veda, opierajúca sa len o rozum a disciplínu, ktorá má slúžiť teológii. V prvom prípade sa filozofia riadi len rozumom, má vlastné zásady postupovania, jej predmetom je to, čo je vo veciach všeobecné (podstata vecí), usiluje sa o čisté poznanie vlastností vecí. Zároveň sa však celá filozofia, poznanie prírody a histórie, každý rozumovo-poznávací úspech musí ponímať a predstavovať tak, aby mohol byť zaradený do teologického systému a našiel v ňom svoje použitie.
- **Arno Anzenbacher** – filozofia je kritická rozumová veda o podmienkach možnosti empirickej skutočnosti ako celku.


Aristoteles

- **Aristoteles** – filozofia je súhrn všetkého poznania; zvláštna, na skúsenosti vybudovaná veda; múdrosť, ktorá vedie k poznaniu najvšeobecnejších, základných princípov a zákonitostí jestvovania a diania. V závislosti od toho, či uvažovanie a poznávanie týchto najvšeobecnejších zásad a zákonitostí zostáva vo sfére jestvovania vecí nezávislého od praktického použitia, alebo či tieto úvahy vedú k nejakej praktickej činnosti, delí Aristoteles filozofiu na teoretickú a praktickú.
- **Augustín z Hippa** – filozofia je láska k múdrosti vedúca k poznaniu najvyššieho bytia – Boha. Východiskom filozofie je ľudské vnútro a pochybnosti, čo sa v ňom rodia. Až keď človek nadobúda pochybnosti o sebe samom, začína filozofické myslenie.

B

- **Francis Bacon** – filozofia je veda vôbec. Treba jej vrátiť podľa možností čo najúplnejšiu autoritu (*saptientiam philosophiae usque ad ultimam sui deducere potestatem*). Tak filozofia prírody, ako aj metafyzika a etika patria k prírodovedným a empirickým disciplínam. Najväčšou autoritou v oblasti filozofie je Aristoteles. Cenný je predovšetkým ako prírodovedec a mysliteľ, ktorý vedel využívať skúsenosť i experiment. Lebo úlohou filozofie je skúmanie skutočnosti a odhaľovanie zákonov, ktoré ju ovládajú.
- **George Berkeley** – filozofia je hľadanie múdrosti a pravdy, ktorej aktívnou príčinou je rozum, čiže duch, a ktorá musí obracať myseľ na účelové príčiny vecí, ktoré sú od prvopočiatku s nevýslovnou múdrosťou stanovené vďaka dobrote a láskavosti Boha, vládnuceho nad svetom. Cieľ tejto múdrosti je povzniesť ducha vidinou krásy, harmónie, množstva a rôznorodosti prirodzených vecí, a tým pomocou náležitých úvah prehĺbiť naše pojmy o veľkosti, múdrosti a dobročinnosti Stvoriteľa a nakoniec podriadiť – nakoľko to od nás závisí – rozličné oblasti stvoreného sveta cieľom, na aké boli predurčené – chvále Božej a udržaniu a spríjemneniu života nášho a našich blížnych.

  Vedúcou myšlienkou takto chápanej filozofie je výrazna novoplatónska koncepcia múdrosti, usilujúca sa chápať a interpretovať celú skutočnosť v procese jej zostupovania z absolútna a nasledujúceho návratu do neho. Cieľom filozofie má teda byť rozmýšľanie o Bohu a o novej povinnosti, odhalenie falošnosti a márnosti jalovych výskumov, ktoré sú hlavným predmetom záujmov vedcov, vyhnanie hmoty z prírody a dokázanie bezprostrednej Prozreteľnosti vševediaceho Boha a prirodzenej nesmrteľnosti duše.

- **Egon Bondy** – filozofia je jedna z ľudských foriem poznania sveta, je jednotná a rozdiel je len v rozdielnom akcentovaní niektorých otázok.

C, D

- **Cicero** – filozofia je kultúra ducha (*cultura animi autem philosophia est*); láska k múdrosti.
- **Peter Damiani** – filozofia je slúžka teológie.


René Descartes

- **René Descartes** – filozofia je veda, ktorej cesta k pravde je zabezpečená len vtedy, keď jej východiskom je metodická skepsa, vedúca k odhaleniu neotrasiteľného základu, najistejšieho poznatku, vyjadreného vetou *cogito ergo sum*. Filozofia musí postupovať uvedomelo metodicky, pričom vzorom, modelom správneho metodického postupu vo filozofii je (euklidovská) geometria. Filozofia má objasňovať jednotiace princípy všetkého teoretického vedenia, ktorého zmyslom a podstatou je služba nastoleniu moci, vlády človeka nad prírodou.

  Filozofia je snaha dosiahnuť múdrosť v zmysle dokonalého vedenia o všetkých veciach, ktoré človek môže poznať, aby mal orientáciu pre svoj život, aby si zachoval zdravie a vynachádzal všetky umenia. Na dosiahnutie takéhoto vedenia je nevyhnutné, aby sme ho odvodzovali z prvých príčin: začínať musíme skúmaním týchto prvých príčin, totiž princípov. O týchto princípoch platia dve základné podmienky. Prvá, že sú jasné a zrejmé, že ľudský duch o ich pravdivosti nemôže pochybovať, pokiaľ o nich pozorne uvažuje; druhá, že poznanie ostatných vecí od nich závisí tak, že princípy síce môžeme poznať bez poznania druhých vecí, nie však naopak veci bez princípov. Ide teda o to snažiť sa odvodiť z týchto princípov poznanie vecí, ktoré od nich závisia, a to tak, že v celom rade odvodení nie je nič, čo by nebolo celkom jasné.

E, F

- **Epikuros** – filozofia sa delí na kanoniku (gnozeológiu), fyziku (prírodnú filozofiu) a etiku.
- **Filon z Alexandrie** – filozofia je gnóza, ktorá spočíva v uvažovaní o božských a ľudských veciach. Táto gnóza má dvojaký charakter – teoretický a praktický, intuitívny i názorový, je interpretáciou zjavenia a technikou asketického života. Predmetom filozofie je Boh a svet a ich vzájomný vzťah. Filozofia môže zaručiť človeku spasenie. Konečným cieľom filozofie je schopnosť kontemplovať o Bohu, stať sa synom Božím a splynúť s Absolútnom.

H

- **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** – filozofia je veda o Absolútne, svetovom duchu alebo absolútnom myslení. Filozofia je veda rozumu o rozume, podľa ktorej všetko skutočné je rozumné a všetko rozumné skutočné. Filozofia je zároveň dialektická metóda. Hlavnými súčasťami filozofie je logika, filozofia prírody a filozofia ducha.
- **Herodotos** – filozofia je slobodná zúčastnenosť slávnostného charakteru, ktorá sa neviaže na nijakú povinnosť.
- **David Hume** – filozofia je kritika všeobecne prijímaných presvedčení, predovšetkým kritika racionalizmu, tak ako ho chápal napr. René Descartes.
- **Jozef Miloslav Hurban** – *Filozofia je vedomosť pre každý, najmä ale pre náš, nanovo sa prebúdzajúci národ slovenský najpotrebnejšia, pomocou ktorej sa národ približuje k poznaniu toho, čo má byť, k preniknutiu svojho určenia a povolania svojím duchom. Bez filozofie sa nemôžu tie rozličné, tajné, vo všetkých ohľadoch a bokoch národa sa zjavujúce hlasy v jednu pieseň životnú, v jeden veľký zmysel zobrať, bez ktorej prepočiatočnosti, primitívnosti ducha a života národného všetka skúsenosť a mnohohovorčivosť nič nepomôže, bo nikoho zo sna neprebudí, v zmätkoch istoty, v búrach bezpečnosti, v strachoch a hrôzach smelosti nedodá. Môže sa dívať do priestranstiev rozliatych a roztočených nebeských telies koľko chce filister, nerozumejúci povahe elíps, kúbov, štvorhranov a nemajúci známosti aprioristickej, filozofickej, ich poťahov a pomerov: nuž predsa nebude keplerovským nesmrteľným zákonom nič rozumieť. Rovnako sa má vec aj s tým človekom, ktorý sa díva do kroník a takrečených pragmatík, na*

mapy a do zákonníkových bachantov národov, ale nedonesie k tomu všetkému filozofiu a zakotvené považovanie na podstatu vecí. Zmúti sa mu zrak, jeho hlava a mozog dostanú závrat, až sa mu celé, celučičké národy v zmätku jednotlivých úkazov zjavia iba ako lopty, ktorými si slepá náhoda pohadzovala; zhliadne iba sebevôľu, agregát, hŕby ľudí a marasť náruživosti namiesto živého, krásneho celku národového, človečenského. Tuná je to široko-ďaleké pole, po ktorom sa nepočetné množstvo síce učených, ale filozofie nemajúcich ľudí túla, tých ľudí, ktorým zo srdca vyletela živá viera a do ich ducha sa živá a životná veda zaštepiť nemohla. Zato je takýmto ľudkovcom história ľudstva iba agregát, najviac keď ju ešte ako hŕbu biografií jednotlivcov považujú, a tak aj národné dejiny sú im iba povahopisy osôb, tieto ale zas len guľky slepej náhody, všetko dohromady vidia len ako takú trmu-vrmu kocúrov a mačiek na rákoši.

- **Edmund Husserl** – filozofia je eidetická veda, čiže prísna fenomenologická veda založená na intuícii toho, čo je podstatné, a tvoriaca základ všetkých ostatných vied. Predmetom filozofie sú fenomény a metódou filozofie je fenomenologická metóda. Filozofia má byť bezpredpokladová: musíme mať neustále na zreteli, či v našom myslení nemôže existovať nejaký nepreskúmaný prvok, ktorý považujeme za samozrejmý.

J

- **William James** – filozofia by mala objaviť, aký určitý rozdiel by pre teba a pre mňa v určitom okamihu nášho života znamenalo, keby tá alebo iná definícia sveta bola pravdivá.
- **Karl Jaspers** – filozofia je postihovanie skutočnosti v jej pôvode, uchopovanie skutočnosti tak, ako sa v myšlienkach zaoberám sám sebou, vo vnútornom konaní, otváranie sa pre ďaleké horizonty toho, čo nás obklopuje, odvažovanie sa komunikácie od človeka k človekovi pomocou každého zmyslu pravdy v milujúcom zápase, trpezlivé a nepretržité udržiavanie rozumu v bdelosti pred tým, čo je najviac cudzie, a pred tým, čo zlyháva. Filozofia je to, čo sústreďuje to, čím sa človek stáva sám sebou tým, že sa stáva účastným skutočnosti. Autentická forma filozofie je filozofovanie, kde kladenie otázok má väčšiu hodnotu ako hotové odpovede. Zásadný rozdiel medzi filozofiou a špeciálnymi vedami (objektivistickou vedou) je v jej otvorenosti, nezavŕšenosti, procesualite. Filozofovanie je prenikanie, presahovanie, transcendovanie všetkých určitých druhov bytia k bytiu vôbec.

K

- **Immanuel Kant** – filozofia je idea dokonalej múdrosti, ktorá nám ukazuje posledné ciele ľudského rozumu. Podľa školského pojmu, hovorí Kant, patria k filozofii dve veci: dostačujúca zásoba rozumových poznatkov a ďalej systematická súvislosť týchto poznatkov alebo ich spojenie v idei celku. Pokiaľ však ide o filozofiu podľa všeobecného ľudského pojmu, môžeme ju označiť aj ako vedu o najvyššej maxime nášho rozumu, pokiaľ maximou rozumieme vnútorný princíp voľby medzi rôznymi cieľmi. Filozofia je súdnym tribunálom, cenzorským úradom, políciou, čiže inštanciou, ktorej rozhodnutia zakončujú prírodný stav, v ktorom sa jednotlivé záujmy rozumu mohli presadiť iba vojnou, a poskytuje nám pokoj zákonného stavu, kde môžeme riešiť svoje spory iba procesom. Metafyzika ako zavŕšenie všetkej kultúry ľudského rozumu skúma totiž prvky a najvyššie maximy rozumu, ktoré musia byť základom možnosti jednotlivých vied a používania všetkých vied. Kantova koncepcia filozofie ako kritiky a ako súdneho tribunálu rozumu vychádzala z predpokladu, že všetky jednoduché úkony rozumu sa dajú úplne a systematicky umiestiť. Zdroje pôsobnosti filozofie vymedzuje Kant týmito otázkami:


Immanuel Kant

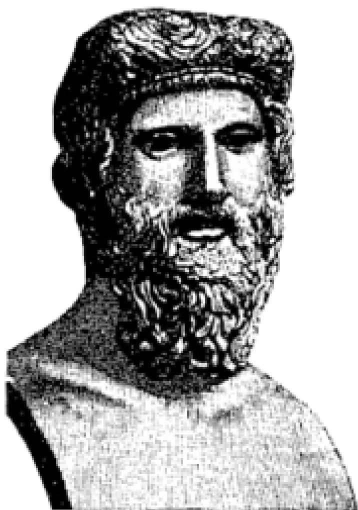
1. Čo môžem vedieť?
2. Čo mám robiť?
3. V čo smiem dúfať?
4. Čo je človek?

- **al-Kindí** – filozofia je matka vied.
- **Konštantín Filozof** – filozofia je poznávanie božských i ľudských vecí, nakoľko sa môže človek Bohu pripodobniť, pretože učí človeka, ako sa stať obrazom a podobou toho, kto ho stvoril.

L, M, P

- **John Locke** – filozofia je výskum prameňov, istoty a hraníc ľudského poznania, ako aj základov a stupňov vier, mienok a presvedčení. Filozofia sa nemá zaoberať povahou vecí ani fyzikou duše, nemá skúmať ich podstatu, ale zameriavať sa má na poznávacie schopnosti človeka vzhľadom na predmety, s ktorými človek má do činenia. Metóda filozofie má byť historická, čiže má vysvetľovať, akými cestami rozum dospieva k pojmom vecí. Filozofii ide o určenie kritéria pravdivosti poznania.
- **Tomáš Garrigue Masaryk** – filozofia je služobníčka života. Pre Masaryka je filozofia v prvom rade etika, sociológia a politika.
- **Mutakallimovia** – filozofia je mutakallimov dialektické umenie, ktorého cieľom má byť odovôvodňovanie a apológia Koránu.
- **Jan Patočka** – filozofia znamená:

  a) sústavné, pojmovo presné a v tom zmysle vedecké spracovanie najvšeobecnejších otázok nášho vedenia a životného určenia – filozofia odborná
  b) filozofia básnika, učenca, spisovateľa; v tomto prípade sa majú na zreteli reflexie všeobecného dosahu bez úmyselnej sústavnosti a presnosti, ale zato často tým väčšej naliehavosti
  c) svetový názor


Platón

- **Platón** – filozofia je kritika každodennej skúsenosti, života vo svete zdania, prekonávanie nevedenia o bytí. Filozofia oslobodzuje človeka z jaskyne zdania a privádza ho k slnku pravdy. Tým je dané základné rozlíšenie medzi čírym zdaním (doxa) a pravým bytím (*on*). Človek by sa mal úplne sústrediť na filozofiu, ktorá mu poskytne poznanie, múdrosť a očistenie. Čiže filozofia je hľadanie toho, čo naozaj je (ontós on), prekonávanie toho, čo je iba zmyslové, teda zdanlivé, prechodné, a nachádzanie zmyslu všetkého bytia – ideí a najvyššej idey dobra.
- **Karl Raimund Popper** - filozofia je chápaná ako to, čo má každý, či si to uvedomuje alebo nie. Predpokladajme, že táto naša filozofia nemá veľkú cenu. Ale jej vplyv na naše myslenie a konanie je často priamo katastrofálny. Preto je nevyhnutné, aby sme svoje filozofie kriticky skúmali. To je úloha filozofie. Tak ako každý má svoju filozofiu, tak má každý aj – obyčajne neuvedomelo – svoju teóriu poznania; mnohé sa prihovára za to, že naše teórie poznania rozhodujúcim spôsobom ovplyvňujú našu filozofiu.

R

- **Augustín Riška** – tvrdil o neopozitivistickom názore na filozofiu, že novopozitivisti nepopierali existenciu filozofie. Popierali iba existenciu tradičnej filozofie ako vedy, a to na základe kritérií, ktoré na vedu kládli.

- **Ibn Rušd** – filozofia je najvyšší stupeň vedenia, ktorý sa povznáša nad vieru a teológiu a dospieva k čistému poznaniu a úplnej pravde. Filozofia sa pri primeranom chápaní a osvetľovaní jej základov bude zhodovať aj s vierou, hoci masy o tom nemusia vedieť, keďže filozofiou sa zaoberá nepočetná skupina vzdelancov. Z toho vznikla averroistická teória mnohosti právd, podriaďujúca náboženskú vieru rozumu a umožňujúca neskôr oslobodzovanie sa vedy od viery.
- **Gilbert Ryle** – filozofia je objasňovanie alebo analýza slov, fráz alebo obratov, ktoré nás vrhajú do problémov, tradične označovaných ako filozofické.

S, Š

- **Jean-Paul Sartre** – filozofia má svoj zmysel v tom, že približnosťou pojmov dosahuje čo najviac úroveň konkrétneho všeobecna, aké nám dáva próza. Filozofia sa musí neustále ničiť a obnovovať. Filozofia je myšlienka, takisto ako je myšlienka vždy už mŕtvym okamihom praxe, pretože len čo vznikne, prax je už konštituovaná.
- **Seneca** – filozofia učí konať, a nie rečniť (*Facere docet philosophia, non docere*).
- **Sokrates** – filozofia má byť maieutikou.
- **Herbert Spencer** – filozofiu chápal ako dokonale zjednotené poznanie, ako najvšeobecnejšie poznanie. Filozofia dosahuje svoj najvyšší stupeň vtedy, keď sa jej podarí nájsť taký zákon, ktorý obsiahne celé univerzum. Spencer nachádza toto najvyššie zovšeobecnenie vo vývojovej formule: vývoj alebo evolúcia je integrácia látky pri súčasnej disipácii pohybu.
- **Ivan Odilo Štampach** – filozofia pôsobí na prvý pohľad ako chaos rôznych vzájomne sa otierajúcich mienení. Keď sa nám však podarí preniknúť do filozofickej problematiky dôkladnejšie, rozlíšime vážne a zodpovedne vedenú filozofickú prácu od výplodov rozmanitých extrémistov a ideológov. Potom už nebude celkový pohľad na cestu filozofického poznania pôsobiť tak chaoticky. Aj v akademickej filozofii sa to diskutuje, a teda zaznievajú tam rôzne mienky, ale pozorujeme tam istú súvislosť. Autori s novým riešením nemôžu ignorovať svojich kolegov, vrátane predchodcov. Riešenie filozofických problémov tam v dialógu filozofov a ich škôl pokračuje podobne ako v iných odboroch.

T

- **Tomáš Akvinský** – filozofia sa prísne odlišuje od teológie; vo filozofii rozhoduje iba autentické rozumové poznanie, autorita je vo filozofii na poslednom mieste.

W

- **Wilhelm Windelband** – filozofia je veda o hodnotách a normách hodnotenia v oblasti pravdy, dobra a krásna. Jestvuje určitý počet základných a zrejmých právd, ktoré si človek uvedomuje v procese vlastného poznania. Úlohou filozofie má byť odhaľovanie týchto právd a využívanie ich v myslení. Preto treba filozofiu poznania úzko spájať s etikou a estetikou. V týchto oblastiach sa filozofia stáva umením hodnotenia. Konečnou úlohou filozofie je špecifickým spôsobom vyťažiť pocit všeobecného a absolútneho príkazu z toho, čo za príkaz a hodnotu považuje vo svojom konkrétnom jestvovaní a konaní jednotlivec. Takýmto spôsobom by filozofia mala uspokojovať snahy dvojakého druhu: teoretické a praktické, z ktorých prvé sa usilujú o názor na svet a týkajú sa otázok bytia a druhé poskytujú pohľad na zmysel ľudského života a obsahujú problematiku hodnoty.

- **Wittgenstein** – filozofia je logická analýza prírodných vied. Je slúžkou prírodných vied. Vymedzuje problémovú oblasť prírodných vied, vymedzuje to, čo je mysliteľné a tým aj to, čo je nemysliteľné. To, čo je nemysliteľné, má vymedzovať zvnútra tým, čo je mysliteľné. Vyznačuje to, čo sa nedá povedať, tým, že jasne ukáže, čo povedať možno. Všetko, čo vôbec môže byť

myslené, môže byť myslené jasne. Všetko, čo sa dá vysloviť, dá sa vysloviť jasne. Cieľom filozofie je logické vyjasňovanie myšlienok. Filozofia nie je náuka, ale činnosť. Filozofické dielo sa skladá v podstate z objasňovania. Výsledkom filozofie nie sú 'filozofické vety', ale objasnenie viet. Filozofia má vyjasňovať a presne vymedzovať myšlienky, ktoré sú inak akoby zakalené a hmlisté. Správna metóda filozofie by mala byť vlastne táto: Hovoriť iba to, čo možno povedať, teda vety prírodnej vedy – teda niečo, čo nemá s filozofiou nič spoločného – a potom, keby chcel niekto iný povedať niečo metafyzické, mu ukázať, že určitým znakom vo svojich vetách nedal nijaký význam. Táto metóda by bola pre toho druhého neuspokojivá – nemal by pocit, že ho učíme filozofiu – ale bola by to jediná skutočne správna metóda.


Ludwig Wittgenstein

Zdroje

- Anzenbacher, Arno (2004), *Úvod do filosofie* (2 vyd.), Praha: Portál, ISBN 807178804X
- Bocková, Anna; Ďurajková, Daniela; Feketeová, Katarína; Sakáčová, Zuzana (2004), *Náuka o spoločnosti: Príprava na maturity a prijímacie skúšky na vysoké školy* (3 vyd.), Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, ISBN 8010003883
- Csontos, Ladislav (1995), *Úvod do logiky* (1 vyd.), Bratislava; Trnava: Aloisianum; Dobrá kniha, ISBN 8071410888
- Hampl, Martin (1998), *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu (https://www.natur.cuni.cz/geografie/socialni-geografie-a-regionalni-rozvoj/other/files/hampl-realita-spolecnost)*, Praha: DemoArt, ISBN 80-902154-7-5
- Störig, Hans Joachim (2000) [1950] (cs), *Malé dějiny filosofie* (7 vyd.), Kostelní Výdří: Karmelitánské nakladatelství, ISBN 8071925004
- Kol. autorov (2002), *Filosofický slovník* (2 vyd.), Olomouc: Nakladatelství Olomouc, ISBN 80-7182-064-4
- Bibikova, Anastasia; Kotelnikov, Vadim: *East* versus West: Philosophy, Cultural Values, and Mindset* (http://1000ventures.com/business_guide/crosscuttings/cultures_east-west-phylosophy.html) zdroj sekcie #Porovnanie filozofie Východu a Západu
- Letz, Ján (1992), *Filozofia v celostnom porozumení* (2 vyd.), Bratislava: ÚSKI

Iné projekty

- Wikicitáty ponúkajú citáty od alebo o **Filozofia**
- Commons ponúka multimediálne súbory na tému **Filozofia**

Externé odkazy

- FILIT otvorená filozofická encyklopédia (http://dent.ii.fmph.uniba.sk/~filit/fva/list.html)
- Internetová encyklopédia filozofie (po anglicky) (http://www.iep.utm.edu/)
- Elektronický slovník slovenských filozofov (http://www.sfz.sk/essf.htm)
- Wikisource (po francúzsky) (https://fr.wikisource.org/wiki/Wikisource:Biblioth%C3%A8que_philosophique)
- Zdroje filozofických poznatkov (http://www.jozefpiacek.info/?p=10941)

z · d · u (https://sk.wikipedia.org/w/index.php?title=%C5%A0abl%C3%B3na:Filozofia&action=edit) **filozofia**

	západná filozofia · východná filozofia
Dejiny filozofie	staroveká filozofia · stredoveká filozofia · byzantská filozofia · novoveká filozofia · súčasná filozofia
Vetvy	logika · epistemológia · metafyzika · estetika · etika
Filozofia podľa predmetu	filozofia konania · filozofia fyziky · filozofia biológie · filozofia chémie · filozofia výchovy · filozofická ekonómia · environmentálna filozofia · filozofia geografie · filozofia informácií · filozofia dejín · filozofická antropológia · filozofia jazyka · filozofia kultúry, kultúrne štúdiá a kulturológia · filozofia práva · filozofia literatúry · filozofia matematiky · filozofia mysle · filozofia hudby · ontológia · metafilozofia · politická filozofia · filozofia psychológie · filozofia náboženstva · filozofia vedy
Filozofické školy a smery	aristotelizmus · averroizmus · avicennizmus · dekonštrukcionalizmus · deontológia · dialektický materializmus · dualizmus · egoizmus · epifenomenalizmus · epikureizmus · existencializmus · feminizmus · fenomenológia · funkcionalizmus · hedonizmus · hegelianizmus · humanizmus · hermeneutika · idealizmus · individualizmus · kynizmus · kritický racionalizmus · liberalizmus · libertarianizmus · logický pozitivizmus · lingvistická filozofia · marxizmus · materializmus · monizmus · naturalismus · neomarxizmus · postmarxizmus · nihilizmus · novoplatonizmus · neoracionalizmus · objektívny idealizmus · peripatetici · platonizmus · posthumanizmus · postpozitivizmus · postmodernizmus · postštrukturalizmus · pragmatizmus · solipsizmus · realizmus · relativizmus · scholastika · skepticizmus · stoicizmus · subjektívny idealizmus · štrukturalizmus · tomizmus · utilitarizmus
	Kategórie